

6. Лисяк-Рудницький І. Историчні есе [Текст]. У 2 т. – К.: Основи, 1994. – Т. 2. – 573 с.

The content of the article stresses that in the context of literary and philosophical traditions in the light of the analysis of ethno-cultural dimension of the Ukrainian educational ideal important are issues related to the ideal of a «new man», rather deeply submerged in the depths of the national outlook and, at the same time, wide open to the achievements of the European spiritual culture. The problem of the nature, development, formation of ideal personality in the context of literary and philosophical tradition and the problem of understanding the moral and aesthetic foundations of human existence, human life world as a value-semantic universe of culture.

Keywords: *literary and philosophical tradition, ethno-cultural dimension of life, the world, personality.*

УДК 81'282:821.161.2

Василь Грещук, Валентина Грещук (Івано-Франківськ)

ГУЦУЛЬСЬКІ ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ В ХУДОЖНІЙ МОВІ ВАСИЛЯ ШКУРГАНА

У статті проаналізовано гуцульську діалектну лексику в художній мові Василя Шкургана. Охарактеризовано семантичні групи діалектизмів, виявлено їх значення і проілюстровано вживання у художніх текстах.

Ключові слова: *діалектизм, гуцульська лексика, художня мова, Шкурган, текст.*

Постановка проблеми. Ім'я Василя Шкургана, добре відоме на Гуцульщині, доповнює імена тих письменників, котрих “кортіло... гранев рідного слова – від ватри на дідизнині запаленої – Вашу душу загріти. А може, ші нихотічи, і вפקти... Байка, шо тото слово дрібоньке, зато найменша пайменчя пацьорка в силінці, а таке глибоке, ек вода у плесі. Бо кождей, добираючи слово, замість икати, ек той шоумен у телевизії, скаже: – Ади, мой, забув...”

Виклад основного матеріалу. Мовознавці ші найдут належне місце в мові на коротеньке “ади!” (згуста просто “ди”), шо ми ним одним і радість, і подивувані, і всу навколосвітну географію, і урваний терпец, і свою твердість передаємо. Ой не одна така пацьорка в гуцулському говорі! Є надія, шо колис і уса умита бесіда заінтересує науку, а заким, ади збираю слова-пацьорки, силою їх у гerdани газдівські й Вам з дітми-онуками засилаю на спомин теплий, на біль солодкий, на науку з дідівзнини” [1, 5].

Цей уривок із передмови Василя Шкургана до його збірки “Ади жию” засвідчує вагу гуцульської говірки у творчості письменника, її можливості в художньому освоєнні світу. Уже в першій своїй збірці “Кілько того світа”, яка складається з двох частин – поетичної і прозової – письменник у мові персонажів новел використовує косівські говірки, а в авторській мові відповідно до потреб нарації вкраплює численні гуцульські лексичні діалектизми:

У середу майже половина жителів Річки виділи Катрусю. Вона йшла від автобусної зупинки через село, вітаючись з людьми. Дибала повагом, несучи кругленький живіт, і буяла така зваблива своєю жіночністю, що чоловіки обзиралися.

– Чия то молодичка д’горі пишла? – питала стара Тонючка Рибенчукову невістку, що також приїхала автобусом.

– Йкас не наша, видко, до когос... В тежи май восьмим місяцем, але таке молоде та штрамацке, шо, бігме, увес автобус ззиравси (Не пошкодуйте чесу).

У другій збірці “Ади жию” гуцульська говірка взагалі витіснила літературну мову: нею написана поезія, як і авторська мова та мова персонажів новел і оповідань, пор.:

*У горах дощ.
Єлиці в пацьорках
і нам сховатиси не видко де.
Але чугайстер у своїх руках
кортєчки ниточку преде.*

*Вже тікаємо у праліси.
Але і тут,
гий цілий світ здурів;
скликают громовиці голоси
далекovidних грибарів.*

*Притулисис д’міні ше і ше...
Туман у лісі, на очех туман.
Давай добритисис
з оцим дощем,
аби не змив нас в океан.
Ші крок – розступ’ютсис дерева
і ми...
попадаємо в небо.*

(У горах дощ)

На питання, чому Василь Шкурган на початку третього тисячоліття замість української літературної мови вживає гуцульську говірку, дає відповідь його побратим по перу, гуцул з походження, Василь Герасим'юк: “Як мені видасться, лишень тому, щоб відкрилося всім, наскільки, здавалось би, старосвітська лексика (з морфологією і навіть синтаксисом) повнокровно озвучує теперішній час. У прозі цей прийом після Стефаніка і Черемшини був прописаний безвідмовно. А от поезія... Промовляє ж сам автор, а не індивідуалізовані персонажі (кожен – зі своєю мовою). У минулому столітті поезія на діалекті називалася, як правило, стилізацією – “під народ”. А коли вже народ починає говорити “тіпа” і “кароче”, то нову поетичну мову сьогодні, очевидно, слід шукати десь інде. Кожен автор вирішує по-своєму. Шкурганові на ритмічному рівні підказують “старі цимбали”. Хіба ж не сучасний у них ритм? Наче виплеснутий сьогодні – для поривчастих і розшарпаних наших душ. Аби вижити” [2, 118–119].

У цій статті ставимо за мету проаналізувати гуцульську діалектну лексику, використану у художній мові Василя Шкургана, визначити лексико-тематичні групи цієї лексики, встановити значення кожного діалектизму та проілюструвати вживання кожного гуцулізму в художніх текстах.

Привертає увагу значна кількість гуцульських діалектних назв осіб, ужитих В. Шкурганом у мові художніх творів. Серед них виділимо назви осіб за спорідненістю і свояцтвом, зокрема **стариня** ‘батько і мати’, **дєдя** ‘батько’, **вуйко** 1. ‘дядько, брат матері або батька’, 2. ‘взагалі старша за віком людина’, **вуйна, тета** ‘тітка’, **фїйна** ‘хрещениця’: *А з Василя тої помочи: бїрише зважєєв, хїба, єк кулака давав. Так! При тому мус було й’го слабу стариню обходити, годувати... А шо, назад дороги не було! Мусїла жити, бо розводїв тогди нїхто не знаєв. Розвод дала мїна, шо вбила Василя (Сойка); Ти дївчуром така була уритна, шо тебе би паском не нагодував... Лиш дєдя в’євав за тобов – за своїм мїзинком (Не пошкодуйте чєсу); – Ильку, а менї Йвась на ноги стає... – Ходи д’менї, Хрїстинко. – А менї вуйко і вуйна дали по писанці... – Аби-с була здорова! (Кїлько цєго свїта); – Вуйку, у вас колєсо звїсїмкованє! – вугжнув той задерикувато. Фїрман пїдняв голєву. Роздивився (Опришки); – ...Єк теперки тут тета газдує?.. Вжє відколи навїть не видїла мамину молодшу сєстру. Щось родиною хмарнє перебїгло – чужилиси без видимої причини (Не пошкодуйте чєсу); Ага, наговорювала й’му на усїх, аби не пїшов; вїтримала пївлїта днински коло корови та свиний, поки фїйна не прийшла і за руку не забрала його (Кїлько цєго свїта).*

Окремими лексемами засвідчені гуцульські діалектні назви осіб за родом діяльності: **побережник** ‘лісник’, **дохтір** ‘лікар’: *Зіщулились побережник, / скрадливо стане над потоком / і пошкодує, вже як звик, / чому він тут. / І микне боком* (Примхливий вечір); – *А чули-сте, що дес у світі дитині, най си преч каже, косарков відтело руку, а дохторі начес пришили – і рука жива!* (Син).

Поширеними у художній мові В. Шкургана є оцінні назви осіб, звичай з негативним забарвленням **батери**, **скурвійсин**, **бахури**, **мерза**, **опуд**, **галайдака**, **дівчур**, **шаланути**, **моцага**: *Він мав національність – горівку й молодиці, був, вібачте, з нації батерів від світа* (Переказ); – *А во, вуйко Дмитраш з Безульки казав матці Єлені, що мушишина національності не має... – От скурвійсин! Це він не має... 'Го мама гуцулка, а дедьо... з дідчої мами з долу – біда їх знає, де то найшлоси* (Переказ); *Каміння в сад понакидали з шутрової купи коло будови, йкогос патиччя. Бахурі бахурама!* (Барабулі); *Потім продовжив почате: – Уважєй, бо то до-обра мерза: мене ші з парубка ловив, але гудзика злапав... (Солодкі яблука); Колис у школі я мав бути битим через цего опуда: ми на перервах витворели трохи – ади грали у пивку, і я нехотічи розбив віконце (... а, збоку школи угорі була мацінька шибка – заклєно, аби на під падало хоть трошки світла)* (Солодкі яблука); *Ци може я маю стати перед тобов на коліна, галайдаку пустий?* (Кашкет); *Ти дівчуром така була уритна, шо тебе би паском не нагодував... (Не пошкодуйте чесу); – Угу! Шкода лиш, шо по межі газді траф'єютси шаланути* (Кашкет); – *Бо в заліжці, майте на увазі, водно йкус публіку підсунут... Кімую єкогос Василя Роциб'юка (я ші гет хлопчішиім був)... Такий, мой, моцага був, парубок – єк дуб. Видій у горах другого такого поставного и моцного не найшов би* (Майте на увазі).

Помітну групу гуцульських лексичних діалектизмів становлять назви тварин. Це **маржина** ‘худоба’, **товар** ‘худоба’, **когут** ‘півень’, **гадина** ‘змія’, **пструги** ‘форель’: *...Маржина риче, кінь самий вар'ює (Коли си прошумаєш, браччіку?); – Ади копаю... А сегороку літувала у полонині... А там так лило, шо я мокра ландала за маржинов і гет застудиласи... А Петро жідний – не годен тої горівки нажертиси: ади сночі прителіпавси п'єний, єк чіп... (Не пошкодуйте чесу); – Колис усі так будували. Ади цей мисничок видколи памнітаю, і ця лавиця... Чуємо надворі шум – дивлюся у вікно. Кажі: шо хоч? Бо я бигме си квап'ю – здогадує за кутанєм товар* (Ти... позавидував мені на смеречину); **Когут** *накокоїжився і сваритьсья на незнайомого чоловіка* (Сойка); *Ну, але йка там чистота у лісі! Й-йой... Там би гадину було видно наделеки* (Переказ); *Він, здається, таки знав, про що цієї ночі шепталися пстру-*

зи у Волийці або змовлялися клені під снятинським мостом у крутіжах Прута (Син).

Гуцульські діалектні назви рослин та дерев представлені номінаціями **чічка** ‘квітка’, **афини** ‘чорниця’, **бараболя** ‘картопля’, **трепета** ‘осика’, **бриндуша** ‘шафран’: *У відцвигі міти неумерші, / ’ди, виднівси світ. / А відтепер / в них цвітут чічки веснені перші / ...пелюстем, / ск веслами галер (Так. Ти той, шо знов баює з нами...); Довгасті пропливали світлотіні / над млістю афин в шепоті дощу / (ці крапельки такі багатослівні, / коли мовчить усе / Коли – мовчу...)* (Зарібку мало бути вище міри); *Сьогодні / день Господній – неділя. / Знову їм смажену бараболю / і читаю Герасим’юкову / «Ранкову пастораль»...* (Вчора була субота – шостий день); *Тепер в торг зайшли дерев’яні палички для хімічної завивки волосся, то цих патчків Славко із свіжозрубаних трепет і підсушених беріз точив більше тисячі щодня (Син); Може і ви / колис так-о хотіли... / серед зими нарвати бриндуші?* (Чомус гірчит не в роті).

Із-поміж діалектної лексики художньої мови В.Шкургана виділяємо такі назви одягу, головних уборів, прикрас, їх частин, як: **лудина** ‘одяг’, **кресаня** ‘чоловічий повстяний капелюх з прикрасами’, **гачі** ‘чоловічі штани’, **пацьорка** ‘намистина’, **сподні** ‘штани з фабричної тканини’, **байбарак** ‘верхній короткий чоловічий, рідше жіночий одяг’, **дранті** ‘старий поношений одяг’: – *Так, бо той Михайло Єлнчук, що долів у Сподному його родина живе, був колис добрим батером. Він бив свого тата, і тато його зрікси. Так шо Михайло нічо’ не мав: ні притулку, ні навіть доброї лудини. В той час село й’го боялоси: міг безкарно зробити зло йке хоч (Логіка); Вже Юрцьо втворив душу, як скриню, та ви-кладав відтам все, що мав доброго. А що гладили моріжок на перевалі недалічко дороги, то із смеччини на грунь повибігали біленькі хатки, а зацікавлене сонце притулило своє золоте вухо до дідових кресань* (Майте на увазі); *Йой, уважєй: / гачі нові – / напис на брамі борший від пса (Не шкодуј капелюха); // у пор. У Славка в голові закрутилося, як в тому барабані, де він шліфує виточені з дерева пацьорки (Син); Слухай, мой, а ти вже, з кимос їхав, шо сподні світіси (Опришки); Тий ми познакомилиси (в’на Юстина Коновалюк) і разом уже сиділи, а дес через три дни сказали нам іти в баню. А я мала байбарак – файний, теплий (Переказ); – Давай другу ногу! Та-ак. Та підойми до холери це дранті!.. (Чоботи).*

Гуцульськомаркованими у художній мові В. Шкургана є назви їжі та страв – **кулеша** ‘густа страва з кукурудзяної муки, варена на воді’, **бриндза** ‘спеціально приготовлений для зберігання посолений сир’, **дзєма** ‘юшка’, **буженица** ‘копчене м’ясо’, **гуслінка** ‘спеціально заквашене густе кип’ячене молоко’, **студинец** ‘холодець’, **буришійник** ‘пече-

ний картопляний корж’, **моченка** ‘топлене сало зі сметаною і бринзою’, **смажка** ‘яечня’, **кришениця** ‘нарізані ножем овочі, фрукти чи інші продукти’, **баланда** ‘вода, в якій плаває кусочок капусти і картоплі’, **зеленуги** ‘зелені, недоспілі плоди’: *Посередині столу парувала свіжа кулеша* (До серця, та не в пазуху); – *Не заходьтеси, прошу вас, я не на гошшینی йшла... Йой, Штефанихо, нашо тільки всекого, – згійкала до господині, котра вносила і розкладала на столі тарелі з бриндозю, салом, квашеними огірками, гусянкою* (До серця, та не в пазуху); *Смакував би-с дзему з-під!.. – просичала наостановок Юстина і поступилася, даючи дорогу та й «слово» своєму чоловікові* (Кашкет); – *Я хочу купити егні на буженицу...* (Солодкі яблука); – *Нераз мені в голові крутивси стів: такий – без кутів, круглий, а на нім колачъ, тарчік гуслінки, рахва масла і миска з пирогами, посипаними з бринзов, – парує на ву хату!* (Переказ); – *Я того не любл’ю заліжок. Раз видів на храму, ек одному на спір в отакий-о горнец накришили хліба, накидали бужениці, голубців, гуслінки, студину, саламахи всекої, навіть бурійшніника – розмішєли з горівков, і той, майте на увазі, цесу сириматтирку ззів* (Майте на увазі); *Моченку би-х їли з гуслінков, а смажку – з квашеним вогірком* (Кашкет); *На полудне давали кавальчик хліба до мисочки баланди. А знаєте, шо таке баланда?* – *Ні – Вода, у котрій пливає крішка капусти і дее-ни дее, ек повезе, по кришеничці барабулі* (Переказ); – *Я на горіх... – Ну? – А він сів під горіхом чекати. – Ну? – А я до д’вечіру їв собі вилушки і штурєвси зеленугами* (Опришки).

Помітну групу гуцульських лексичних діалектизмів становлять назви речей кухонного начиння й господарського призначення – **горнец** ‘горщик’, **дзигарок** ‘годинник’, **гарчик** ‘невеликий дерев’яний посуд для молочних продуктів’, **ліжник** ‘домоткане ворсисте вовняне покривало з візерунком’, **катран** ‘ганчірка’, **бесаги** ‘дві торби, з’єднані одним полотнищем, що їх носять перекинутими через плече’, **бартка** ‘широка сокира з коротким топорищем’, **дзьобня** ‘невеличка торба з вовняної тканини, полотна чи шкіри, яку носять через плече’, **курмей** ‘шнурок’, **бербениця** ‘діжечка’, **жгребло** ‘гребінь, яким розчісують вовну’, **клевець** ‘молоток’, **шпулька** ‘моток’, **фіра** ‘підвода’, **лавиця** ‘переносний ослін’, **куферок**, **куфер** ‘скриня’, **лада** ‘дверцята при вході на горище’, **коц** ‘укривало’, **луґско** ‘ліжко’, **ліска** ‘сплетена решітка для сушіння фруктів’, **кіліми** ‘килими’, **порційка** ‘чарка’, **рахва** ‘дерев’яна точена посудина’: *Думают, шо ек найшли у стодоли жгребло від вовни і горнец у дротенці, то й пивниця повна такого добра* (Барабулі); – *Але на самім почетку попацила з німцем: завів нас там до роботи, справ’єє на дзигарок тий питає <...>* (Переказ); *За валилом / змученої вовни / сивий*

*ліженик усміх затаїв, / його барви від живих до чорних / заховав / у серці / Яворів (За валилом змученої вовни); // у пор. – Він і в нас літував, ші ек я до школи ходив... такий смішний – про той вибух лиш жертує, каже, що то ек бабахнуло, то й 'го з окомінка здоймали, що висів там, ек **катр'ан**... (Кілько цього світа); // образн. – Ци дужі ви, Маріко? / ...Бог поможе. / Ади... випроводжає сивий кіт, / А стежка розриває огорожу / ...з **бесагами** у світ (Ци дужі ви, Маріко?..); Але то не я – / терпен терпец. / Ек урвеси – / будете саракі: / ме підгарлі кушити живець, / **бартка** ме кусати дровітнями (Гойкают, що влада до весни); ...Я ще там не ночував. – / Збирав у **дзьобню** попадом харчі / і ніс лице щасливе освіжити (Я знав його...); Шо, / хоч мінетиси на бриндзи **бербеницу**? (Ти... позавидував мені на смеречину); – Дід Василь, Царство йому Небесне, мене здоймив. Аж вид от-тої смереки злізав д'мені по **курмею**. Тулив та розговорював, хоть сам дрижесв дужче (Не пошкодуйте чесу); ...Капелюхи їх – / пристріляні мішені / для **клевця** (Жменя цвяхів із кишені мого тата); – Мой, мені аж горіче стало, – випав з мовчанки **Штефан**. – Ану жіно, лишей ті **шпупьки** та йди у другу хату шос ріхтуї на стів (До серця, та не в пазуху); Баба встає і рукою шурхає сушениці на **лісці**, аби дихали з усіх боків (Переказ); Добре, що я не пустила їх до того дерев'яного чомайданчика, що під **куффером** спретаний (Барабулі); Марильчина невістка налила в **порційки**, піднесла й слабій (Син); Нераз мені в голові крути круглий, а на нім колачъ, **гарчик** гуслінки, **рахва** масла <...> (Переказ).*

Ще одну групу лексичних гуцулізмів у творах В. Шкургана становлять слова, які позначають ландшафтні географічні об'єкти: **грунь** 'вершина гори', **звір** 'міжгір'я, ущелина, вузька долина між горами', **плай** 'гірська стежка, дорога в горах', **зарінок** 'лука, пасовище біля річки', **бердо** 'прірва, урвище; стрімкий схил гори', **царина** 'невелика галявина у лісі', **полонина** 'високогірне пасовище', **лаз** 'пасовище': *Стежка то скрадалась в смеречині, то вихоплювалась на отави і бігла почерез **грунь** (Не пошкодуйте чесу); Тут від природи обшир любові, / тут відпрадав-на ласка в основі, / серце саме витинає узори – / допомагають смерекові **звори** / рідної мови (Зовсім не важко, хлопчику-цвяшку); Ген розмовляє небо з **пляями**, / А заночовує поміж верхами / в хаті гуцульській, в хаті тепленькій, / де відчиняє розчулена ненька / всесвіту брами (Зовсім не важко, хлопчику-цвяшку); Гріше слуг у жорстокого пана / всі боялися Йвана, / що гранатами рибу глушив. / ...Затоптали давно барвінок, / і в зажурі **зарінок**, / де він хрест над собою лишив (Пастухи знаходили гранати); Років отара... / Горкаєш і свищеш / на пса, 'би завертав / а сам женеш / зарослими пляями та узвишиім, / у **берде** схарпуджене (Років*

отара...); // образн. *Бо ек начес не микнеш у столицу, / то надійси, / шо скоро не умреш / у наших **бердах** вицвілої слави / де тяжко / Богови / без-грішному вгорі, / де густ п'єнкий / на волю / лиш приспали / і чоловікови скрутніце у журі (Ти... позавидував мені на смеречину); Все зливалося в один сірий колір, і там, на **царинах**, горизонт не впізнавався – земля переходила в небо на видимій лінії (Різники); Ади копаю...А сего року літувала у **полонині** (Не пошкодуйте чесу); А кроки навпомацки спішно подалися далі по стежці, певно, ловити у Кучерівим саду на **лазах** (Солодкі яблука).*

Із гуцульської діалектної лісорозробної та лісосплавної лексики в мові творів Василя Шкургана зафіксовано **дараба** ‘пліт, збитий з кругляків, який сплавляють по річці’, **ковбок** ‘відрізаний кусок дерева, колода’: *Тобі кортіло... / скочити на **ковбки** на валу / і себе, / як навісну / **дарабу**, / вдарити у здиблену скалу – / протаранити її, незграбу (Що так мучиш зголодніле тіло?..).*

Засвідчено у художній мові В. Шкургана й деякі гуцульські діалектні найменування споруд, загорож: **стаснка** ‘невеличкий хлів на пасовищі’, **оборіг** ‘повітка на чотирьох стовпах для сіна, збіжжя соломи’, **софіт** ‘стеля’, **кошниця** ‘виплетена з лози повітка біля хати для зберігання качанів кукурудзи’, **подря** ‘горище у стаї’, **виходок** ‘туалет’, **вориння** ‘огорожа з тонких довгих кругляків’: *Я песе звечора запер в **оборозі**, би не брехало (Солодкі яблука); Ші морозів нема, ті **софіт** не мокріє – а вже – с понакривав (Барабулі); На тата впала **кошниця** і побило му ноги (Переказ); – Слухай шо, – розважливо радився Юрко Угляр з дружиною Юстиною, – може би то молоде сіно з подрі переметати в **оборіжок**, ади, на постеліні, тий шо собі маржинка вхопить, а старе – на **подрю**? (Кашкет); “цего в селі наймали робити киринні роботи: то вікіцкати в **стайни** й порозмітувати по присадибі гної, то, вібачте, здохлятину закопати або вічерпати з **виходка**...” (Кашкет); Отак між **вориння** блавучиться вік: / ...любов / ...домовина... / І ти не останній такий чоловік, / А всенька родина (На зламі дороги між «є» і «нема»).*

Окрему групу гуцульських діалектних лексем становлять слова з абстрактним значенням. Це **ганч** ‘недолік’, **здибанка** ‘зустріч’, **туск** ‘туга, сум’, **скрут** ‘поворот’, **набуток** ‘забава, застілля’, **фірманування** ‘праця візника’, **рбзказ** ‘наказ’ та ін.: ... Ади, коли бракує зуба у роті, то таки бракує, і ти конкретно відчуваєш цес **ганч** (Кашкет); Може тому, що дітьми пастушили разом навпроти її хати, а пізніше – парубком носив вечори через зарінок на **здибанку** (Не перший раз); Дивітси, шо уже п'єтдесеть років кожного шос болит і не перестає: то творєютьси давні рани, то **туск** стискає груди (Кілько цего світа) А може, то зо-

всім инчий житейський **скрут** (Син); *А де єкий **набуток** – кличут по-поїсти, приносі й'му* (Кілько цього світа...); *Він любив погомоніти про се, про те з Сусаком, хоч за десятки років спільного **фірманування** знав наперед його думки і навіть слова, які той скаже* (Логіка); *У селі, ци ші гірше, у инчому селі – німці би злапали й замельдували нараз, бо мали такий **розказ*** (Переказ).

Крім гуцульських діалектизмів-субстантивів, у художній мові Василя Шкургана поширені іншочастиномовні діалектні слова, зокрема прикметники **теньгий** 'товстий, повний', **студений** 'холодний', **уритний** 'прикрий, надокучливий', **нехаранутний** 'недолугий', **леп'єний** 'брудний', **шанталавий** 'непутящий', **лутавий** 'неслухняний, впертий', **лецтий** 'найгірший', **кєлавий** 'неповороткий', **доцотний** 'точний', **ворозкий** 'непосидючий', **жєпавий** 'енергійний', **черлений** 'червоний', **киринний** 'брудний, неприємний, огидний', **трєпетовий** 'осиковий', **вуйковий** 'дядьковий' та ін.: *То була **тєньга** смєрека, шо лежєла отако на двох поперечинах* (Майте на увазі); *І щоразу / у Петрівку / входить-тимеш, / як у **студєну** воду, / аби / втопити / прощення* (Як у роботі надірвеш ще одну жилу); – *Тєто, кємуєте мене тамо, серед скали? – Де ні?! Кімую добре. У селі ші й тепєр дітєм наказуют, аби на сєсю бєрдуне чипірилиси. Ти дівчуром така була **уритна**, шо тебе би наском не нагодував... Лиш дєдє в'єсав за тобов – за своїм мїзинком* (Не пошкодуйте чесу); – *...Пєвно й до мене так... бо бездітна. Хїба я винна їй, шо довгє роки нїхто не брав, і лиш позаторїк полакомивси Пєтро. А шо Пєтрови – аби хтос поправ та закусити подав. Також **нехаранутний**: лишив сїм'ю на Віжницкому боці, вербувавси дес у світи, вернувси... Тепєр з Гафїєв* (Не пошкодуйте чесу); *А ви би не обзивалися, єк би у вашу кирницю тручали **леп'єне** шматї тий «ловили рибу» оцим-о воловодом* (Кашкет); *Ади по собі знаю. А в житю треба мати любаску. Поки **шанталавий** не ходиш, поки... Ади* (Логіка); *Люб'ю їх дужє, але єк то таке негаздївске-шлят трафєє. Нєраз послушнї не **лутавї**, а нєраз...* (Барабулі); *Курва **лецта!** Коли вжє вдавити тими лисницями* (Солодкі яблука); *Нєрєшті прорвало й зовсїм спокїйного, аж вайлуватого Юрка: – Ну ти й **кєлавий**, чоловічє* (Кашкет); *То не можна було дайкати, йойкати, гїйкати...І була **доцотна** дисциплїна. Оо-цє їо* (Переказ); *Такий **ворозкий**: перебирає роботами, озметси за одно, вжє й затратитси <...>* (Майте на увазі); *І внук лїтає, але той єк беретси, то **жєпавий** до кїнця роботу вєде* (Майте на увазі); *Понєдївки любит, а з чого би то – не кажє – лиш штрамуєси у **чєрлену** фустку <...>* (Баба, що горїхів дає); *“Цєго в селі наймалї робити **кириннї** роботи: то вікїтскати в стайни й порозмїтувати по присадибї гної, то, вїбачтє, здохлюєстину закопати*

або вічерпати з виходка” (Кашкет); Чи віщував прапрадід це терпіння, / коли у **трепетбовому** гаю / сокирою ударив по корінню / й останню хату будував свою? (Таки найліпше так собі ходити); А як колись / покохає тебе / **вуйкова** донька – / не пошкодуєш, що запізно, / а просто / не повіриш (Як у роботі надірвеш ще одну жилу).

Гуцульські діалектні дієслівні лексеми у збірках Василя Шкургана – це **дозирати** ‘доглядати’, **здибати** ‘зустріти’, **ландати** ‘шкандибати’, **пізьмувати** ‘гніватися’, **кімувати** ‘пам’ятати’, **пужати** ‘лякати’, **скімуватиси** ‘спам’ятатися’, **хібувати** ‘не вистачати’, **банувати** ‘тужити, сумувати’, **морснути** ‘вдарити’, **мельдувати** ‘повідомляти’, **манджати** ‘йти, прямувати’, **понацити** ‘потерпіти’, **засторпіти** ‘застигнути на місці’, **піворити** ‘верещати’, **сокотити** ‘пильнувати, стежити’, **русти** ‘довго плакати’, **гарувати** ‘тяжко працювати’, **штрамуватиси** ‘чепуритися’, **моцуватися** ‘докладати великої сили’, **шпуритися** ‘кидатися’ та ін.: : *Край шляху смерека / Вітами хитає... / ...Витяглась, / завмерла: / «вівіці» дозирає* (Гуцульське село); *Що то є, що чужому борше щось таке розкажеш?! Ади й півгодини не минуло, як здибала буковецька асфальтівка верховинця Юрця Горданчиного з Луцюків та Їлака Семеночка Юстинчиного з Яворова, а вже так спізналися, що ховали люльки у роті та пахкали один тютюн* (Майте на увазі); – *Ади копаю... А сегороку літувала у полонині... А там так лило, що я мокра ландала за маржинов і гет застудиласи... А Петро жідний – не годен тої горівки нажертиси: ади сночі прителінавси п’єний, єк чіп... (Не пошкодуйте чесу); – ...Може тета Гафія пізьмує, шо дідо до нас доживати пишов? – думала про себе онука (Не пошкодуйте чесу); – Браччіку Їла’, цисе місце кімую ше вид хлопця. Колис з одним, може сказати «товаришем», піші добиралиси з Косова додому, й було би ничьо, але той у берді вивихнув ногу* (Майте на увазі); *І будеш дивуватися, / чому / не годен / відвикнути, / що ніхто / не йде назирці і / не збирається пужати* (Як у роботі надірвеш ще одну жилу...); – *Ва! Тепер думай, браччіку, де цей світ широкий, а де вузкий. Майте на увазі: пустота, підлота, єк щівá, легко засіваєси і так бігом росте, шо и не скімуєши. Траба добре у свою колиску призирати, аби чесом зло не вродилося* (Майте на увазі); *Аби збиткувалиси, або зачипалиси – йкос не чула ні від кого. Їм і своїх не хібувало* (Переказ); *За Василем гет не баную* (Сойка); *Не укїмив ми си, єк слабував, не укїмив, єк і жили. Він мене би був не морснув – аби там шо. От-так* (Сойка); *Усі бішмайстри (це їх солтиси) мали розказ ловити і мельдувати* (Переказ); – *Ото-во видиш? – Ш-шо то-во? – Свого лупку видиш? Бери і манджай* (Кашкет); *Йо! Єкби не понакривав, а запапало, то уже би ‘с піворила, шо не газда* (Барабулі); *Та якого дідька*

сидіти в цьому селі? Вас **сокотити** (До серця, та не в пазуху); А він... лиш сів тий заплакав...сидит, **рує**, що й забавков не вговтаєш (Баба, що горіхів дає); Понедівки любить, а з чого би то, – не каже – лиш **штрамуєси** у черлену фустку (Баба, що горіхів дає); **Моцувалися** недовго, та й зголоднілі колеса вгамувалися наколи «вкусили» сухого (Логіка); – Я на горіх... – Ну? – А він сів під горіхом чекати. – Ну? – А я до д'вечіру їв собі вилушки і **шпуревси** зеленугами (Опришки).

До гуцульських діалектних прислівників, зафіксованих у текстах письменника, належать **д'горі** 'вгору', **насподі** 'вниз', **непричком** 'ненароком', **ніц** 'нічого', **налегки** 'не переобтяжено', **теперки** 'тепер', **фист** 'дуже', **борзо** 'швидко', **борше** 'швидше', **гляба** 'годі, неможливо', **доцотно** 'точно', **до лаби** 'вцент', **файно** 'гарно', **банно** 'сумно', **студено** 'холодно' та ін.: – Чия то молодичка **д'горі** пишла? – питала стара Тонючка Рибенчукову невістку, що також приїхала автобусом (Не пошкодуйте чесу); Може, чули / Мого тата сповідь, / Він носив такі слова **насподі**: / «Доля чи щаслива, чи крива, / а душа у чоловіка – **острива!**» (Жменя цвяхів із кишені мого тата); Колис з одним, мож сказати «товаришем», піші добиралиси з Косова додому, й було би ничьо, але той у берді вивихнув ногу. Йкос **непричком** почовгнувси... (Майте на увазі); Ти ще **ніц** не збагнув, / бо лишень / усвідомлюєш, як у неволі / загорається день / і, згораючи впень, / вистовбурчує стовбури голі (Ти ще ніц не збагнув); – А-а?! Ага-ага... Нам шо? – скреготіла Гафія, – ми **налегки**... Прийдемо. Аби лиш відпогодило, – дивилася в західну сторону за Гримали, ніби виряджалася іти вже, але боялась доцу (Не пошкодуйте чесу); – ...**Єк** **теперки** тут тета газдує?.. Вже відколи навіть не виділа мамину молодшу сестру. Щось родиною хмарне перебігло – чужилиси без видимої причини (Не пошкодуйте чесу); – «...» може би ми відознали вуїну Марельку? Слаба **фист!** (Син); Гай-гай, бігом! Розгортайтеси, він так **борзо** не приходит (До серця, та не в пазуху); Маруся у мене також зграбна: ліжники робит дома, вишиває, а кутаєси-то ші **борше**, єк я (До серця, та не в пазуху); То цілий день, єк у колесі **гляба** присісти (Переказ); Це вни робили порядно, **доцотно** (Перказ); А шо цей бідний нарід завенив, шо його москаль нишит **до лаби** (Кілько цего світа); А Федь підвіз аж до хати?... До під'їзду? Ну й **файно** (Барабулі); Щі коби я правнуків дочікав. **Банно**, шо баба моя не змогла, – скліпав Горданчин (Майте на увазі); Я вже й очі зажмурюю, встидаюси, але мушу **вбиратися**, бо **студено** (Переказ).

Найчастотнішими з-поміж службових частин мови, які належать до гуцульського говору і виявляють його специфіку, у текстах Василя Шкургана є частки **мой**, **йо**, **ба** та сполучники **гейби**, **коби**: *Що так му-*

чиш зголодніле тіло?.. / *Говори, мой хлопче, говори:* / клявузу у грудях отвори – / *най приймає світ* (Що так мучиш зголодніле тіло?..); *То за першу зиму ми та всьо обрубали, шо до весни стерчело обчимхане, ек кіле... Йо* (Переказ); *Але й ти, сарако, далеко не втекла – також нікто не глипне. – Хіба, ек на єкейс непотріб, га?! – Хіба, Настунько. Ба, ти мені така вдаєшься* (Не перший раз); *Божий день ще й небо прихляє / пташкою меткою. / Все цвіте. / ...Ніби в світі / протиріч немає, / гейби / протиріч нема ніде* (Мить моя спішить полониною); – *...Гейби недавно нічко по сій стежці дід Василь провадив мене за руку, а з оцих корчів збирав мені малину...* (Не пошкодуйте чесу); *Йкас надія втвориласи-коби* лиш дочікати (Переказ).

Із гуцульських вигуків поширені *ачуй, мой, йой, гай, агій, ов*: *Ачуй, то не твоя біда, – перебивав Андрієву напірність Петро* (Паперовий човник); – *Христос воскрес! – Воістину воскрес! Мой, свето светене, сусідо* (Баба, що горіхів дає); *Йой, коли вже вни почнуть любитися нормально* (Син); – *Ні, про Німеччину: ек забрали з хати і аж доки не вернулиси додому. – Гай, най буде. А ви закімуєте* (Переказ); *Господи, агій, шо це так тебе пригребло* (Син); *Ов, то було фист роботи, алемо молоді були* (Переказ).

Художня мова Василя Шкургана фіксує низку гуцульських діалектних фразем, зокрема:

брати й'го назбиткі – ‘насміхатися над кимось’: *А ек брати й'го назбиткі, то вдає, шо не розуміє... А ек ми з него насміхалиси, то нас мама біла... Сам до школи ходив одну чи дві клясі, а торби дотепер носит дітим до школи...* (Кілько цего світа);

не ймити пуда – ‘запобігти переляку’: – *Дедьо тебе ші й підкурював, аби пуд не ймив. Замість дати бука дурній, бігав тут та заказував, аби, не дай Боже, сварити...* (Не пошкодуйте чесу);

дати бука – ‘відлупцювати’: – *Дедьо тебе ші й підкурював, аби пуд не ймив. Замість дати бука дурній, бігав тут та заказував, аби, не дай Боже, сварити...т* (Не пошкодуйте чесу);

шляжег би ті трафив – ‘вживається як прокляття’: – *Шляжег би ті трафив! Ану!.. Т-тобі отавки мало?! Т-тобі ші траба лабузу?* (Не пошкодуйте чесу);

стовкти на саламаху – ‘побити’: – *Гий?! – Бигмé... А у сорок дев'ятому цес “колега” змаскаличівси, й з тими калюшниками мені дедю стовкли на саламаху... – Ей, нужда моя темна та моя велика! – співчував на то Ілак* (Майте на увазі);

терпен терпець – ‘надто терпеливий’: *Але то не я – / терпен терпець / Ск урвеси – / будете саракі: / ме підгарлі кушіти живець, / бартка ме кусати дровітяки* (Гойкают, шо влада до весни);

втворити душу – ‘довіритися комусь’: *Вже Юрцьо втворив душу, як скриню, та викладав відтам все, що мав доброго* (Майте на увазі).

Висновки. Таким чином, у художній прозі й поезії Василя Шкургана засвідчено широкий пласт гуцульської діалектної лексики і фразеології, при цьому у мовній практиці письменника простежується тенденція до абсолютизації гуцульського говору як текстотворчого засобу. Така практика творення художнього тексту не нова в українській літературі, достатньо згадати творчість П. Шекерика-Доникова чи Онуфрія Манчука. Такі тексти важливі, оскільки вони демонструють самодостатність говору для літературних потреб, що в якихось аспектах, наприклад, у творенні художньої переконливості й етнографічної достовірності, забезпечують переваги над літературною мовою в художньому освоєнні дійсності. Однак треба пам’ятати, що використання будь-якого говору замість літературної мови в художньому тексті призводить до помітного ускладнення сприймання літературного твору тими читачами, які не знають особливостей говору, семантики діалектизмів. Оптимальним варіантом використання гуцульського говору в мові художньої літератури є стилізація мовлення персонажів під гуцульську говірку на тлі літературнонормативної авторської мови, як це характерно для творів Михайла Коцюбинського, Гната Хоткевича, Марка Черемшини, Михайла Козоріса та ін.

1. Шкурган В. Замість передмови // Василь Шкурган. Ади жию. – Чернівці: Букрек, 2011. – С. 5.

2. Герасим’юк В. І берег, і повинь, або дежавю Василя Шкургана // Василь Шкурган. Ади жию. – Чернівці: Букрек, 2011. – С.118–122.

Тексти

Шкурган В. Кілько того світа / Василь Шкурган. – Косів, 2008. – 240 с.

Шкурган В. Ади жию / Василь Шкурган. – Чернівці: Букрек, 2011. – 136 с.

Dialectal vocabulary in Vasyl Shkurgan's belletristic language is analyzed in the article. Semantic groups of dialecticisms have been characterized; their meaning and use have been revealed and illustrated in belletristic texts.

Key words: *dialecticism, gutsul vocabulary, belletristic language, Shkurgan, text.*